

Kleine monumenten in Wemeldinge

M.J. de Regt

Heemkundige Kring De Bevelanden

Kleine monumenten in Wemeldinge

door M. J. de Regt

Heemkundige Kring "De Bevelanden"

Goes 2001

Colofon

Dit boekje is een uitgave van de Werkgroep Kleine Monumenten
van de Heemkundige Kring "De Bevelanden"

Tekst: M. J. de Regt
A. J. Beenhakker

Foto's: T. J. Rijn
W. Dieleman
D. J. Tjoonk

© 2001 Heemkundige Kring
De Bevelanden. Goes

Uitgegeven met steun van de Maurits van Kattendijke Stichting
en de gemeente Kapelle, en met medewerking van het
gemeentearchief Goes.

Druk: RVH, Goes

Inleiding

Wemeldinge is niet alleen een oud dorp, maar ook een bijzonder dorp. Dat valt iedereen op die de plaats bezoekt. In vrijwel alle oude Zeeuwse dorpen staat de kerk in het midden. Dat is zo vanzelfsprekend dat het zelfs een staande uitdrukking is geworden: de kerk in het midden houden. In Wemeldinge staat de kerk echter aan de uiterste rand van het dorp; meteen daarachter beginnen de boomgaarden. Een tweede opvallend kenmerk is de hooggelegen brede dorpsstraat. Zoiets vind je ook niet op andere Bevelandse dorpen. Een dorp met zo'n merkwaardige vorm moet ook wel een bijzondere geschiedenis hebben. Helaas weten we van de oudste geschiedenis, ondanks het spuurwerk van dorpsgenoot professor dr. C. Dekker, nog niet zoveel.

Het dorp Wemeldinge is ontstaan aan het Noordelijke uiteinde van de hoge en brede kreekrug, die het dorp verbindt met Kapelle. De Wemeldingse Zandweg loopt over deze rug heen. De smalle diepe watergang die de Zandweg enkele malen kruist, is een rest van de verzande getijdengeul tussen de beide plaatsen. Bij Wemeldinge heette deze geul de Cutsee, welke naam voortleeft in de Chezeeweg.

De oudste kern van Wemeldinge is ongetwijfeld de omgeving van de kerk. Ten Zuidoosten van de kerk ligt de bekende 'berg van Wabeke', de hoogste vliedberg van Zeeland. Zoals bekend waren deze zogenaamde vliedbergen niet bedoeld als vluchtplaatsen bij hoogwater, maar als verdedigingswerken: er stond een houten of stenen toren bovenop. Het is daarom beter om ze aan te duiden als 'kasteelberg'. Een tweede kasteelberg lag juist ten Noorden van de kerk in de tuin van het huis 'Overwellingen'. Deze twee bergen dienden ter verdediging van een bewoonde plaats die er tussenin lag. Dat wil dus zeggen dat het huidige kerkhof oorspronkelijk bewoond is geweest. Inderdaad is bij opgravingen gebleken, dat deze plek in de elfde à twaalfde eeuw, dus nog voor de bedijking, al bewoond was. In de dertiende eeuw is dit terrein afgevlakt en in gebruik genomen als begraafplaats. Omstreeks 1350 is men hier begonnen met de bouw van de huidige stenen kerk.

De oudste kerk van Wemeldinge bestond echter waarschijnlijk al in 1116, dus ook al voor de bedijking. Dit zou dan de oudste parochiekerk van Zuid-Beveland geweest zijn. Deze oude (vermoedelijk houten) kerk kan echter niet op de plaats van de huidige kerk hebben gestaan, want die plek was toen bewoond. Van die oudste kerk zijn tot nu toe geen sporen gevonden, noch op het kerkhof, noch elders.

Normaal ontwikkelt een dorp zich rondom de kerk. In Wemeldinge was dit blijkbaar vanwege de bijzondere situatie — de kerk gebouwd op een voormalig kasteelterrein — niet goed mogelijk en de bebouwing bij de kerk bleef schaars. Vermoedelijk al in de twaalfde eeuw ontstond een tweede bewoningskern op een oude binnendijk, de huidige Dorpsstraat, die inderdaad op het hoogste punt nog zo'n 1,50 m boven het omringende terrein uitsteekt. De Dorpsstraat is te beschouwen als de kern, van waaruit het dorp zich geleidelijk heeft uitgebreid. Uit oude gravures weten we, dat hier in de achttiende eeuw al een aaneengesloten bebouwing aanwezig was. Veel van deze huizen staan er nu nog, zij het dikwijls sterk verbouwd. In deze huizen waren vooral de ambachtslieden gevestigd, zoals de smid en de timmerman. De travailje voor Dorpsstraat 16 getuigt hier nog van, evenals verschillende bedrijfspanden met winkelpuizen. Uit de allure van deze straat blijkt dat Wemeldinge toen al een welvarend dorp was. De Dorpsstraat vormt samen met de omgeving van de kerk en de vliedberg het beschermd dorpsgezicht Wemeldinge.

In de achttiende eeuw stonden in de Dorpsstraat nog geen linden. Van 1759 tot 1782 was de straat beplant met olmen. De linden dateren uit het einde van de negentiende eeuw.

Tot aan het midden van de negentiende eeuw bestond de bebouwde kom van Wemeldinge alleen uit de Dorpsstraat. Verspreide bebouwing was wel aanwezig in de omgeving van de kerk, langs de

Kerkweg, de Hoogeweg en het Kortstraatje, en verder langs de Noordelijke en Zuidelijke Achterweg en de Chezeeweg.

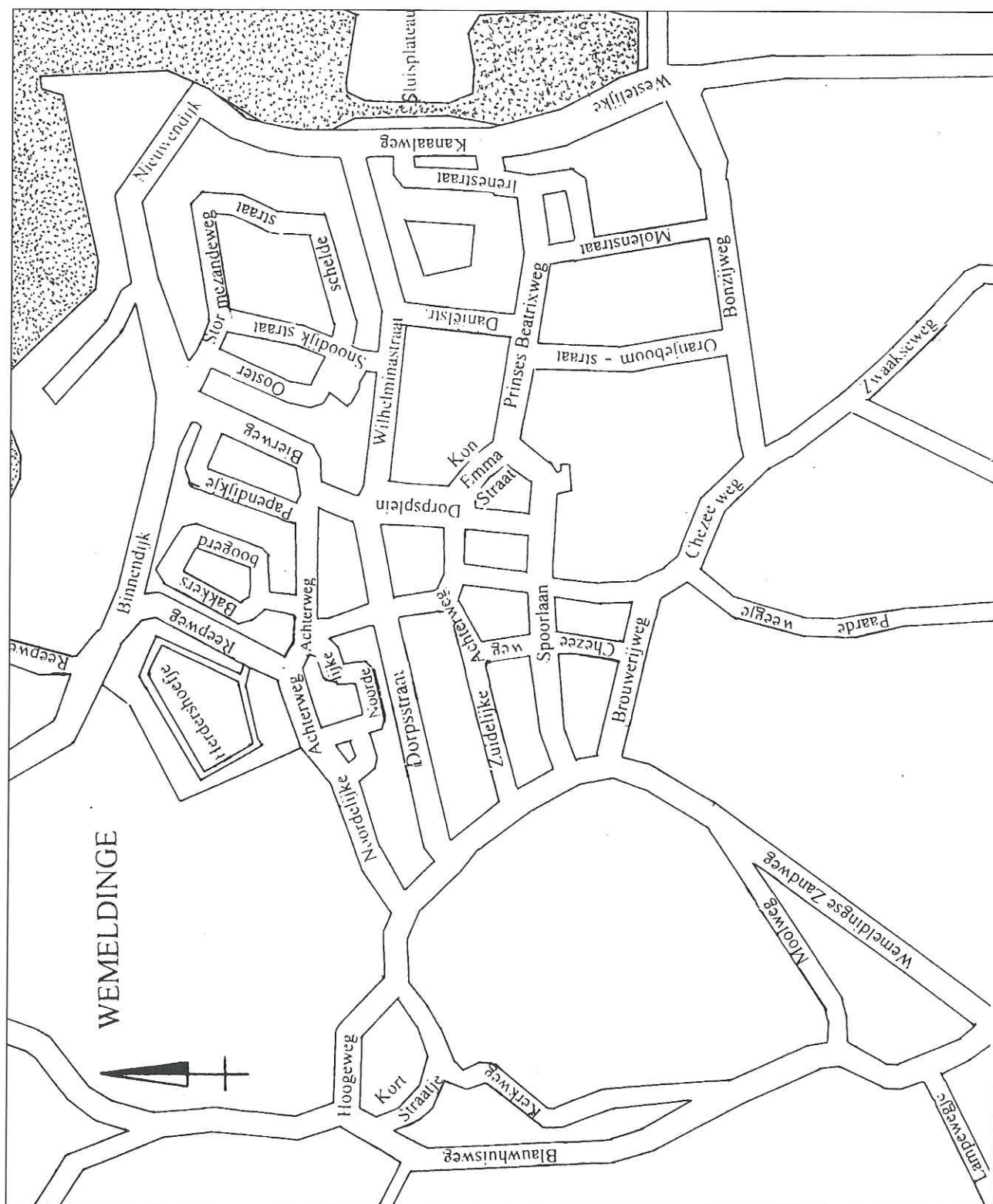
Dorpsstraat in de 18^e eeuw. Tekening J. Gardenier Visscher. Koninklijk Zeeuws Genootschap der Wetenschappen

Na de aanleg van het Kanaal door Zuid-Beveland, dat in 1866 werd geopend, veranderde Wemeldinge in korte tijd van een boerendorp in een handels- en schippersdorp. De bebouwing breidde zich snel uit langs de Oosthoekse Baan (later de Wilhelminastraat), oorspronkelijk een landweggetje, dat nu de toegangsweg naar de sluizen werd. Omstreeks 1870 werden aan het begin van de Wilhelminastraat de huisjes op het Schuttershof gebouwd. Nog steeds kan men zien dat ze op een voormalige dijk staan, de Kostersdijk, die het verlengde van de Dorpsstraat vormt.

Wemeldinge, Bij de Sluizen

Bij de sluizen ca. 1900. Gemeentearchief Goes

Straatnamenkaart van het dorp Wemeldinge

Aan de Westelijke Kanaaldijk ontstond als het ware een tweede dorpskern met winkels in scheepsbenodigdheden en schipperscafé's. Hotel Smits was al in 1880 gebouwd. Omdat het wegennet rond het dorp vrij dicht was, boden deze wegen voorlopig voldoende plaats voor nieuwe bebouwing. De beide Achterwegen, de Brouwerijweg, de Chezeeweg en de Bonzijweg werden geleidelijk grotendeels volgebouwd. De bebouwing van de Bierweg begon in 1911. De eerste nieuw aangelegde straat was de Daniëlstraat, oorspronkelijk ook een dreefje, waarvan de bebouwing eind negentiende eeuw begon. Dit dreefje zette zich voort als de latere Oranjeboomstraat. Pas rond 1930 ontstond de eerste speciaal voor woningbouw aangelegde straat, de Prinses Julianastraat, het zogenaamde Bouwplan.

Wemeldinge maakt als dorp een ruime en welvarende indruk. Dat is te danken aan de brede Dorpsstraat, de vrije ligging van de kerk en vooral ook aan het feit, dat in de omgeving van de oude dorpskern veel binnenwegen aanwezig waren. De dorpsuitbreiding werd vooral langs deze wegen gerealiseerd, zodat er pas laat de behoefte ontstond om nieuwe straten aan te leggen. Het dorp maakte een bloeiperiode door na de aanleg van het kanaal. Vooral in de periode 1900-1930 werden er veel nieuwe huizen gebouwd. In diezelfde tijd werden veel panden aan de Dorpsstraat gemoderniseerd. De bewoners konden het zich toen veroorloven om allerlei aardige versieringen en details aan hun huizen aan te brengen. En dat zijn juist de kleine monumenten waar dit boekje over gaat.

Wat zijn kleine monumenten?

Kleine monumenten zijn monumentale onderdelen van gebouwen, zoals makelaars, gevelstenen, deuren en ramen, of monumentale bouwwerken, die geen gebouw zijn, zoals gedenktekens en toegangshekken.

De meeste soorten kleine monumenten, die in dit boekje voorkomen, worden hierna besproken.

Makelaars

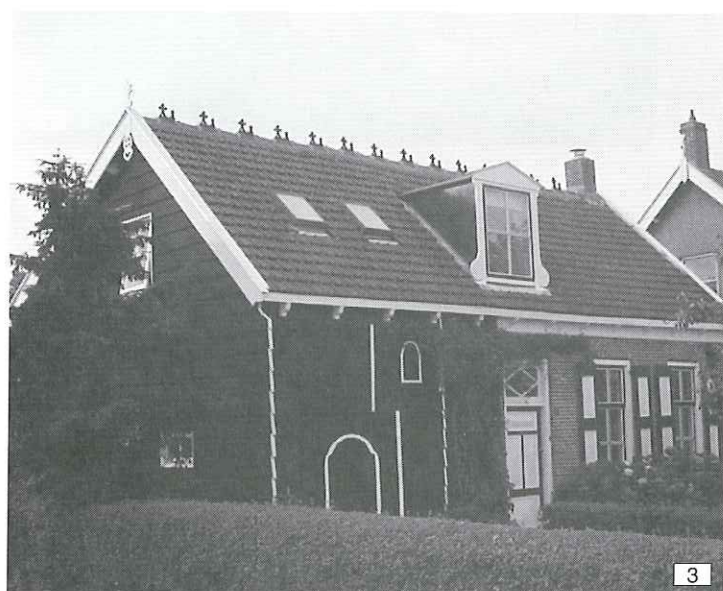
Wat is een makelaar ?

Wanneer wij over een makelaar horen spreken, denken we in de eerste plaats aan iemand die van beroep makelaar is en onroerend goed te koop aanbiedt. In dit geval bedoelen we een versiering die vooral op de kopgevels van schuren is te zien.

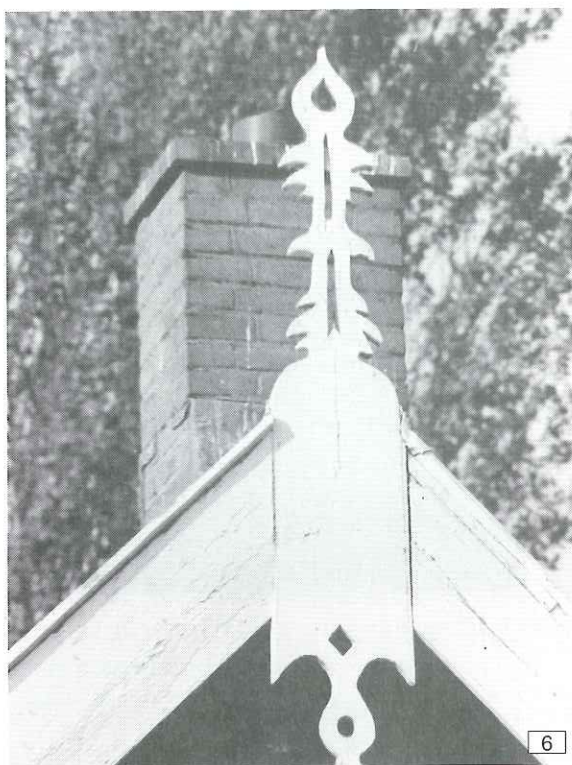
In bouwkundige termen is de makelaar de middenstijl van de kopgevel waarin de kapbenen en eventueel ook de nokgording is ingelaten, zo wordt de makelaar in het verklarend woordenboek van "Bouwkundige Termen" omschreven. Aan de buitenkant, bij de kop- en eindgevels, wordt hij soms verlengd door middel van een versierde plank die de windveren met elkaar verbindt en daarmee behalve een decoratieve ook een constructieve functie heeft.

Waar komt hij vandaan?

Het gebruik van de makelaar is al heel oud. Uit de bronstijd zijn bij opgravingen resten gevonden van palen waarop paardenschedels waren geplaatst. Het gebruik komt voort uit het oude volkse bijgeloof. Ze werden gebruikt als middel om onheil en ongeluk af te wenden, de groei van de gewassen te bevorderen. Zelfs in de 16^e eeuw kwam dit gebruik in ons land nog voor. Het oude volksgeloof bleef naast het christendom nog eeuwen bestaan. De makelaar is uit deze gebruiken voortgekomen. De plek van de makelaar was herkenbaar en voor iedereen zichtbaar.

1. Noordelijke Achterweg 41, eindgevel met roosvensters.
2. Noordelijke Achterweg 41, makelaar met bijzondere vormgeving en beëindiging aan de onderkant met een ankerversiering.
3. Hoogeweg 7, nokversiering door bijzondere nokpannen.
4. Hoogeweg 7, makelaar.
5. Wilhelminastraat 1, gevelversiering langs de dakrand en doorlopend in de kopgevels.
In de kopgevel een deur met katrol.
Makelaar aan beide kopgevels.

6

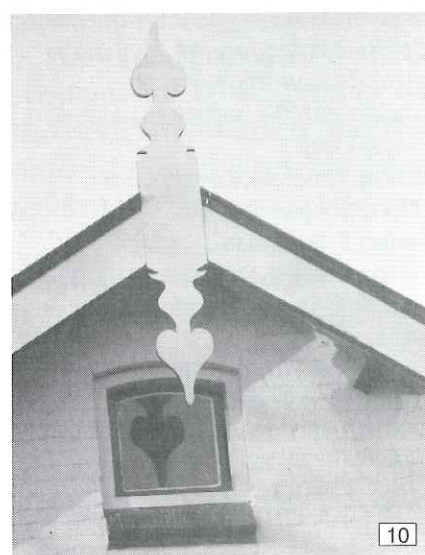

7

9

- 6. Wemeldingsestrandweg 1, makelaar.
- 7. Wilhelminastraat 1, makelaar.
- 8. Wilhelminastraat 3, voorgevel met siermetselwerk, dakrandversiering en hangende makelaar bij de dakkapel.
- 9. Wilhelminastraat 3, kopgevel met dakrandversiering.
- 10. Bonzijweg 21, makelaar.

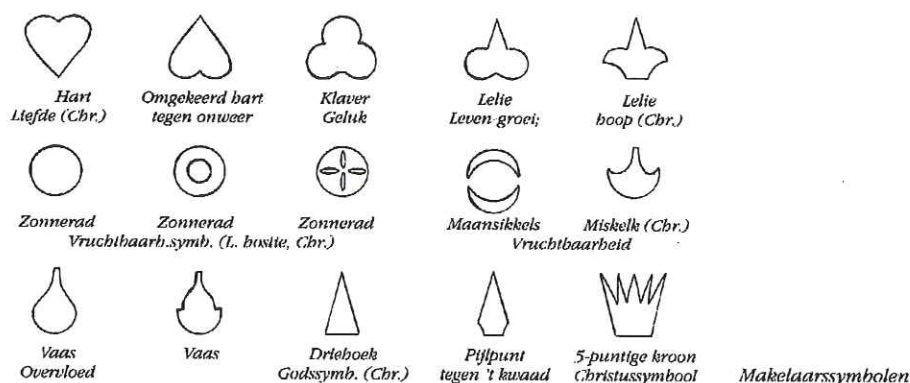
10

8

Gebruikte symbolen

De makelaar kent vele motieven en symbolen. Met het verdwijnen van het oude volksgeloof raakten bepaalde symbolen en motieven op de achtergrond, de makelaar bleef echter, zij het nu met andere motieven en symbolen o.a. geloof, hoop en liefde, geluk, leven en groei of alleen als versiering. De meest gebruikte symbolen voor makelaars zijn hieronder afgedrukt. Niet alle betekenissen van de symbolen kunnen worden achterhaald.

Er zijn gebieden in ons land waar de makelaars typisch zijn voor het gebied, dus streekgebonden zijn. Te denken valt aan gebieden in Oost Nederland (Salland, Twente, paardekopmotieven, christelijke, vooral katholieke motieven) en in de kop van Noord-Holland en West-Friesland. Voorzover we nu kunnen overzien zijn er voor Zeeland geen typisch streekgebonden motieven en symbolen. De vormgeving van de makelaars in Zeeland was voor een groot deel afhankelijk van de creativiteit van de plaatselijke dorpstimmerman die daarvoor dikwijls een aantal mallen in voorraad had.

Gebruikte motieven en symbolen in Wemeldinge

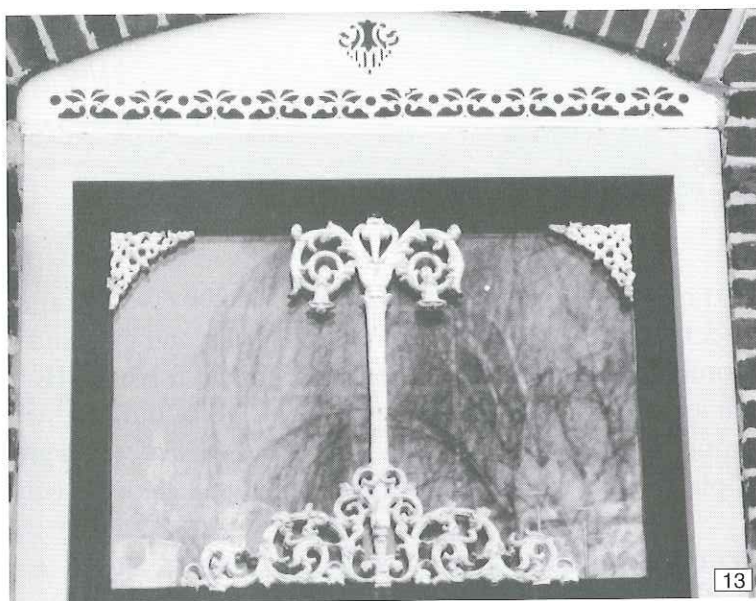
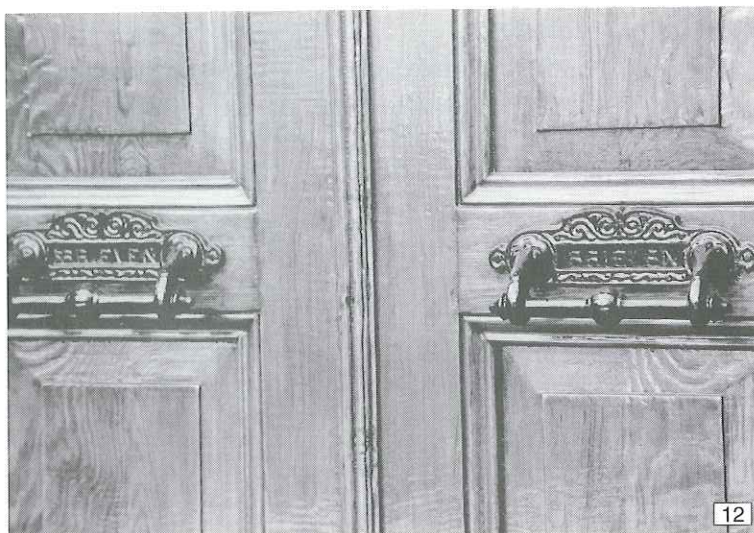
In Wemeldinge komen relatief weinig makelaars voor, waarbij moet worden opgemerkt dat de inventarisatie zich beperkt tot het dorp. Er zijn alleen oude originele makelaars opgenomen.

Het is niet eenvoudig de motieven van de makelaars zo te benoemen dat ze eenduidig in een categorie kunnen worden ondergebracht. Gebruikte symbolen zijn het zonnerad, Hoogeweg 18 (foto 4) en Bonzijweg 21 (foto 10), de donderbezem of levensboom, Wemeldingse Zandweg 1 (foto 6).

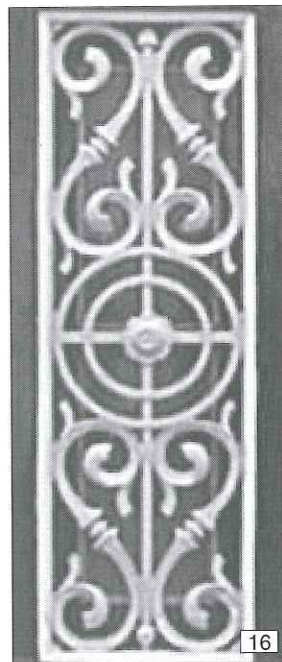
Veel voorkomend is het hart als christelijk symbool voor liefde of het omgekeerde hart als symbool tegen onweer. (o.a. Wemeldingse Zandweg 1 (foto 6) en Bonzijweg 21 (foto 10)). Daarnaast zijn er de zogenaamde "hangende makelaars," dat is een type makelaar die alleen de onderste helft bevat: Noordelijke Achterweg 87 (foto 9).

Bijzonder fraaie makelaars staan op de schuren bij de boerderij Hoogeweg 18 (foto 29 en 30); hier zijn verschillende motieven, zoals het zonnerad, het hart en de levensboom in de makelaar verwerkt. Een bijzondere makelaar heeft de schuur aan de Noordelijke Achterweg 41 (foto 1 en 2). De makelaar is hier uitgegroeid tot een fraaie topgevelversiering.

Het doel van deze inventarisatie is de aanwezige originele makelaars als onderdeel van de kleine monumenten voor het nageslacht te bewaren. We zijn ons er van bewust dat een makelaar in principe niet ouder zal zijn dan 80-100 jaar, ze bevinden zich immers op kwetsbare punten, weer en wind hebben er vat op. Niettemin zijn ze het waard met hun oorspronkelijke symbolen behouden te worden.

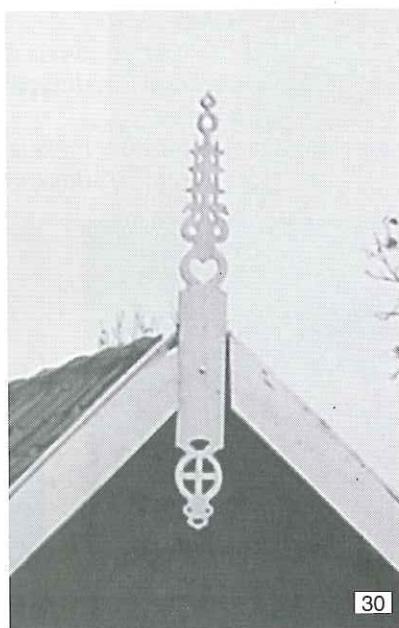
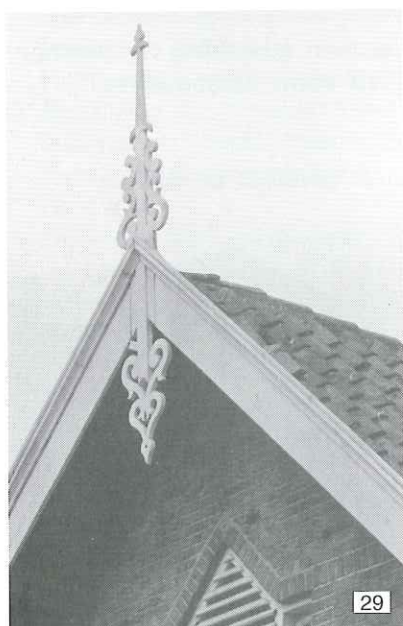
11. Hoogeweg 13, dubbele voordeur met panelen en origineel dubbel beslag, ca.1900.
12. Hoogeweg 3, dubbele brievenbus.
13. Bonzijweg 21, bovenlicht met levensboom, hoekversiering en versiering boven de bovendorpel, ca. 1900.
14. Dorpsstraat 81, gevelsteen met de aanduiding: Jufw. M. C.1788. (Maria Coomans).
15. Dorpsstraat 23, ingangspartij met ijzeren rooster en mooie vakverdeling van de deur.
16. Dorpsstraat 23, detail rooster

- 17. Dorpsstraat 77, stoephek met palen en ketting.
- 18. Dorpsstraat 69, fraaie winkelpui met bijzondere raamverdeling.
- 19. Dorpsstraat 69, voordeur met ijzeren traliwerk, ca. 1900.
- 20. Dorpsstraat 65, voordeur (dubbele voordeur) met kussens, 19^e eeuw.
- 21. Dorpsstraat 39, detail gevelsteen, afbeelding van een hart.
- 22. Dorpsstraat 39, deurpartij, 19^e eeuw, daarboven een gevelsteen.
- 23. Dorpsstraat 65, makelaar.
- 24. Dorpsstraat 77, dakkapel met gevellijst, ca. 1900.

25. Bonzijweg 20, voormalige meestoof, muurankers met jaaraanduiding 1866 en in de vorm van rozetten.
26. Deur met bovenlicht.
27. Gevelsteen met inscriptie die herrinnert aan de voormalige meestoof.
28. Bovenlicht met levensboom en hoekversiering.
29. Hoogeweg 18, makelaar op uiteinden van de schuur.
30. Hoogeweg 18, sierlijke makelaar op een van de bijgebouwen.

Deuren en ramen

De voordeur vertelt iets over de ouderdom van de woning en zijn bewoners.

In de 17^e eeuw worden zware eikenhouten paneeldeuren met gesmede nagels toegepast, ze hebben verder weinig versiering en komen hoofdzakelijk voor in kerken en kloosters. Er is wel verschil in typen, zo is er de enkele deur, de onder- en bovendeur en de dubbele deur.

In de 18^e en 19^e eeuw volgt een periode met meer versiering en ornamenten in de vormgeving, variërend van een tamelijke strakke vormgeving tot barok en rococostijl. De voordeuren van de woningen van de beter gesitueerden bereiken in de 18^e en 19^e eeuw monumentale afmetingen, ze zijn breed en hoog, soms zo breed dat ze uit twee deuren bestaan (foto 11 en 20).

Fraai houtsnijwerk en gietijzeren roosters met figuratieve voorstellingen van allerlei aard, geometrische figuren, bloemmotieven, mythologische en bijbelse figuren worden in de deuren verwerkt.

In Wemeldinge komen we geen deuren en bovenlichten met houtsnijwerk tegen, wel paneeldeuren met gietijzeren roosterwerk. De bovenlichten boven de deuren hebben de functie daglicht in de gang te brengen. Destijds werden ze gebruikt om de entree van het huis extra te verfraaien en te accentueren, dit gebeurde vaak door middel van het aanbrengen van een levensboom waarvan vele varianten bestaan. Er komen ook bovenlichten voor waarin behalve een levensboom ook gietijzeren hoeken aangebracht zijn (foto 13 en 28). Soms is er in het bovenlicht eenvoudig een tussenspijl met gewoon glas aangebracht (foto 22), of roedeverdeling in geometrische figuren (foto 32).

In de periode 1890-1930 wordt in het bovenlicht vaak een glas-in-loodraam toegepast, meestal met geometrische figuren. (foto 36)

Er kan ook sprake zijn van een bijzondere verdeling van roeden en ramen in het kozijn. Een mooi voorbeeld is Dorpsstraat 69 (foto 18) waarin zowel aan de boven- als de onderkant een verdeling is gemaakt met kleine ramen, die ook in de voordeur wordt voortgezet en met elkaar een mooi geheel vormt.

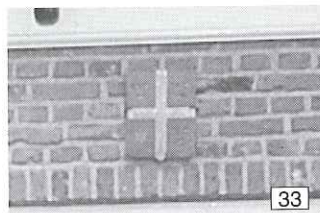
Om de ramen en deuren te accentueren en een voornamere uitstraling te geven werd het kozijn soms versierd, van een speciale profilering voorzien (foto 8 en 20), de ingangspartij van een luifel voorzien (foto 34), of een portiek toegepast (foto 39 en 40).

Gedenk- en gevelstenen

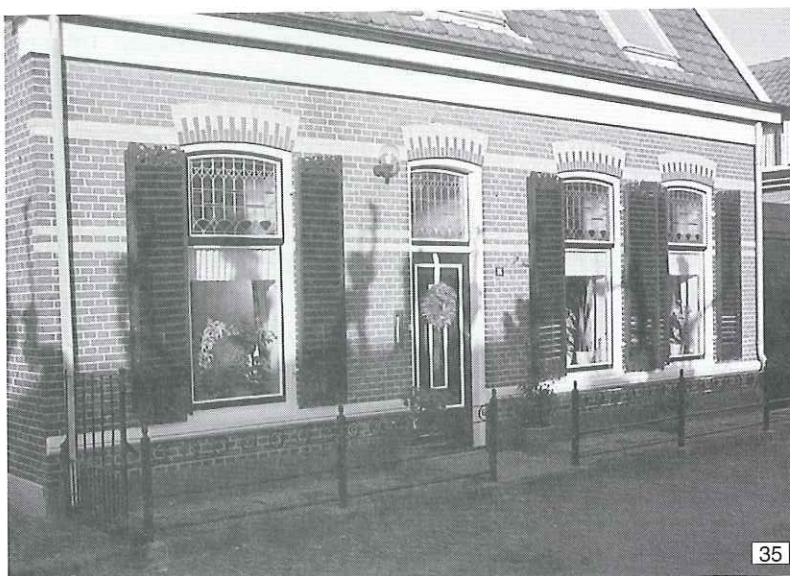
Gedenk- en gevelstenen worden opgericht en ingemetseld om de aandacht te vestigen op een bepaalde gebeurtenis, op een persoon of op iets wat verband houdt met de bestemming of de functie van een gebouw.

Gedenkstenen treffen we dikwijls aan in de vorm van plaquettes meestal gemaakt van hardsteen of een marmersoort. Zo treffen we aan de Hoogeweg 57, een gedenksteen aan van zwart marmer die verwijst naar de eerste steenlegging van het huis in 1913 (foto 41). Aan de Bonzijweg is een plaquette ingemetseld, die herinnert aan de functie van het gebouw en aan de stichter. Het betreft de "Meestoof De Afhankelijkheid," gesticht door A. Dominicus, waarvan de eerste steenlegging plaats vond op 28 mei 1866. De steen is gemaakt van arduin (foto 27).

Aan de Hoogeweg staat een monument met klapbank, dat herinnert aan een voor Wemeldinge belangrijke periode onder burgemeester F. Wabeke (1902-1927). Het monument is gemetseld van baksteen waarin een gedenksteen van hardsteen met de tekst "het dankbare Wemeldinge aan zijn burgemeester F. Wabeke Az. 1902-1927" (foto 37 en 38).

- 31. Dorpsstraat 82, bovenlicht met levensboom, 19^e eeuw.
- 32. Dorpsstraat 43, voordeur, paneeldeur, ca. 1900.
- 33. Dorpsstraat 43, gevelsteen boven de voordeur.
- 34. Dorpsstraat 58, ingangspartij, paneeldeur met gietijzeren roosters, luifel en bovenlicht, 19^e eeuw.
- 35. Dorpsstraat 76, gevelversiering met rode en witte steen, boven-en onderkant van de luiken met opengewerkte randen, ca. 1920.
- 36. Dorpsstraat 36, voordeur, paneeldeur met smeedijzeren rooster, ca 1900, bovenlichten in gekleurd glas in lood, ca. 1920.

Gevelstenen hebben meestal een gebeeldhouwde afbeelding, die ons iets vertelt over het gebouw en zijn bewoners, ze komen veel minder voor dan gedenkstenen. In Wemeldinge hebben we een twee exemplaren aangetroffen.

Ze zijn meestal in de voorgevel ingemetseld, boven de voordeur of tussen twee ramen.

Aan de Dorpsstraat 39 is boven de voordeur een steen ingemetseld, anno 1767, met de afbeelding van een hart, dat er aan herinnert dat op deze plek de eigenaar van een brouwerij met de naam "Het Hart" heeft gewoond (foto 21 en 22). Boven de voordeur van Dorpsstraat 43 is een kleine gevelsteen geplaatst, waarop een kruis is afgebeeld, op het veld linksonder is een zespuntige ster afgebeeld, op de overige velden twee korte strepen met daaronder nog een korte streep. Wat het motief precies betekent is niet goed bekend (foto 33).

Stoeppalen en hekken

Als we de straatindeling die tegenwoordig in dorpen wordt toegepast vergelijken met die van vroeger, zien we dat er nu in veel gevallen een scheiding is aangebracht tussen het domein dat voor de auto bestemd is en voor de voetganger. Het trottoir is dan voor de voetganger en de rijweg voor auto's, brommers en fietsen. Zo heeft iedere gebruiker van de straat zijn eigen domein. Toen er nog geen gemotoriseerd verkeer was dat anders. De noodzaak om een scheiding naar verkeerssoort aan te brengen was nog niet aanwezig. Het leven speelde zich af op de straat, de straat was voor iedereen, inclusief de spelende kinderen. De woningen werden in veel gevallen direct aan de straat gebouwd. Tussen de woningen en de straat was er in de meeste gevallen een strook die bij de woning hoorde. Die strook grond werd naar eigen inzicht ingevuld en vorm gegeven, soms werd hij verhard met een hardstenen stoep, klinkers, grind of ander stenig materiaal. Het kwam ook voor, dat het een onverharde strook bleef. De scheiding van die eigen strook en de straat werd dikwijls afgezet door stoeppalen in combinatie met een ketting, door middel een hek of door twee kleine hekjes op de scheiding van de woningen haaks op de weg.

Ook in de Dorpsstraat van Wemeldinge zien we die straatindeling met diverse voorbeelden van stoeppalen en hekken (foto 17 en 20).

Een ander soort hek is het toegangshek, dat bij boerderijen, begraafplaatsen, molens en dergelijke wordt toegepast. Ze komen in allerlei variaties voor en kunnen gemaakt zijn van hout of smeedijzer. Bij de uitvoering in ijzer zijn de uiteinden van de spijlen vaak versierd en afgewerkt met fraai gesmede punten naar de fantasie van de smid of bijvoorbeeld in de vorm van franse lelies. De hekpalen hebben een andere bekroning van bijvoorbeeld granaatappels. Voorbeelden daarvan zijn afgebeeld op de foto's 43-46 en 54.

Versieringen aan en op het huis

Muurankers

Een bijzonder element aan buitengevels van oude woningen zijn de muurankers. De muurankers hebben een functie in de constructie van het huis. Ze bevestigen de belangrijkste balken van het huis, de moerbalken, aan de gevel. Er zijn twee soorten muurankers, de "ziende" en de "blinde". De blinde ankers zitten in de muur en zijn aan de gevel onzichtbaar. De ziende ankers steken door de muur heen naar de buitenkant en zijn voorzien van een oog, waarin de "schoot" of "schieter" wordt geschoven, dat is dus het gedeelte dat tegen de muur klemt. Ze zijn gemaakt van smeedijzer. De eenvoudigste vorm daarvan is een rechte staaf. Dit type is toegepast op het bedrijfsgebouw aan de Wilhelminastraat 1 (foto 50). Later ging men die in allerlei vormen versieren. Een voorbeeld daarvan is toegepast op

37

38

39

- 37. Hoogeweg, monument met klapbank.
- 38. Hoogeweg, gedenksteen in het monument met de tekst "Het dankbare Wemeldinge aan zijn burgemeester F. Wabeke Az 1902 - 1927".
- 39. Hoogeweg 5, ingangsportaal met voordeur (paneeldeur) met smeedijzeren roosterwerk 1913.
- 40. Hoogeweg 5, gevelversiering boven en tussen de voordeur en de ramen; daklijst met de tekst "Geloof Hoop en Liefde".
- 41. Gevelsteen in zwart marmer met het bouwjaar van de woning 1913.

40

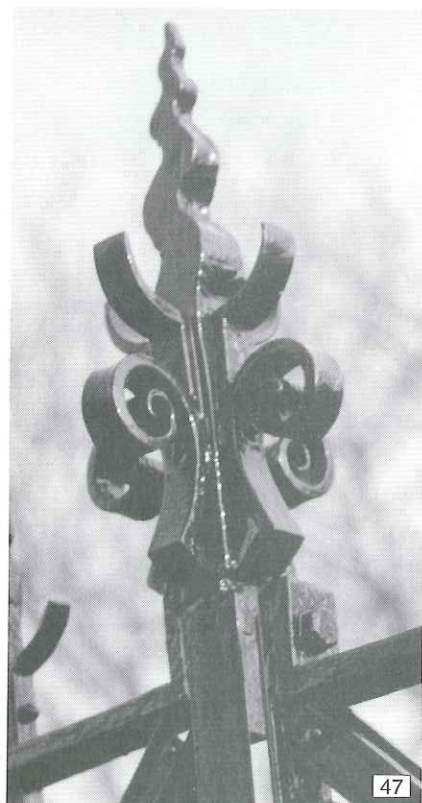
41

42

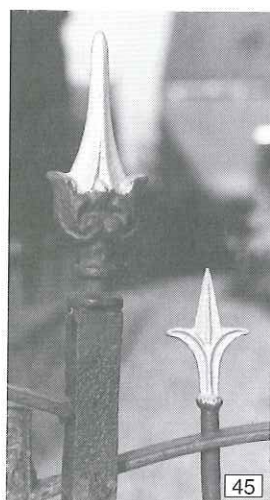
44

47

43

45

- 42. Bonzijweg 15, gevelsteen.
- 43. Chezeeweg 18, smeedijzeren hek bij de boerderij.
- 44. Chezeeweg 18, detail bekroning hekpaal.
- 45. Chezeeweg 18, detail hek.
- 46. Smeedijzeren hekwerk bij de begraafplaats.
- 47. Detail bekroning hek begraafplaats.

46

de woning in de Noordelijke Achterweg 87 (foto 56). Soms werden de muurankers in cijfervorm uitgevoerd om het bouwjaar van het gebouw aan te geven. Voorbeelden hiervan zijn Dorpsstraat 5, jaartal 1753, en Hoogeweg 18, jaartal 1766 (foto 60 en 63).

Versieringen aan en op het dak

De daklijst van woningen en dakkapellen werden soms fraai versierd. Een goed voorbeeld daarvan zien we bij de woning Wilhelminastraat 3 (foto 8 en 9) waar een opengewerkte daklijst is toegepast bij de beide eindgevels en bij de dakkapel. Zo'n daklijst wordt ook wel aangeduid met "makelaarswerk". De makelaars aan de topgevels en de dakkapel zijn hier alleen aan de onderzijde verlengd. In zo'n geval spreken we van een "hangende makelaar". In combinatie met de overige gevelversiering en de omlijsting van de ramen is de woning een bijzonder fraai geheel geworden. Een ander voorbeeld van topgevelversiering is het pand Dorpsstraat 77, hier is onder de daklijst van dakkapel een versiering met latwerk aangebracht waarbij het lijkt of de daklijst een geschulpte rand heeft (foto 24).

Op het dak kunnen we ook bijzondere versieringen tegen komen in de vorm van bijzondere nokpannen. Voorbeelden daarvan zijn Chezeeweg 18 (foto 58 en 59), Hoogeweg 7 (foto 64 en 65) Hoogeweg 18 (foto 3), en de nokornamenten bij de panden Westelijke Kanaalweg, de nummers 5 en 17 (foto 66 en 67).

Waterstaatkundige monumenten.

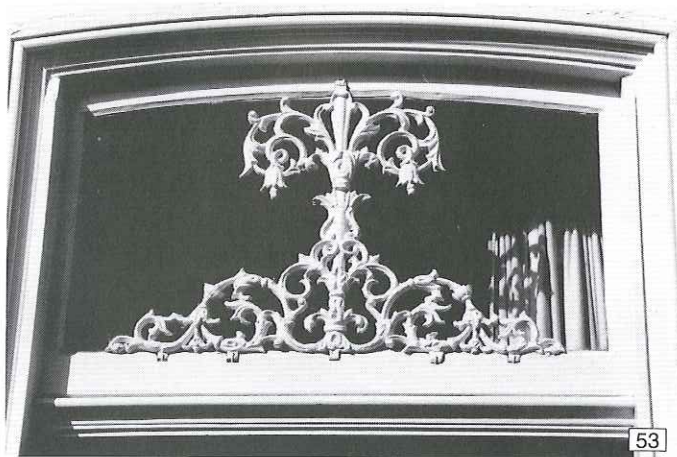
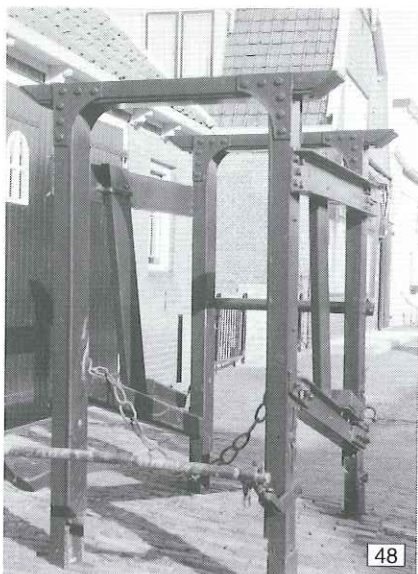
De waterstaatkundige monumenten bij het oude sluizencomplex vormen een aparte categorie monumenten. Daar bevindt zich onder andere het peilstation met de peilklok. Op deze klok werd mechanisch, door de peilschrijver, het waterpeil aangegeven. Het huisje is niet meer in gebruik ten behoeve van de sluizen, maar is een waardevol klein monument dat herinnert aan de belangrijke functie die Wemeldinge in het scheepvaartverkeer heeft vervuld (foto 72 en 73).

Een ander klein monument zijn de schuilplaatsen op het havenplateau bij de oude sluis (foto 74). De bouwwerken zijn gemaakt van beton en hebben gediend als schuilplaats voor de mensen die de sluizen moesten bedienen. Ook de kademuren, die opgetrokken zijn uit basaltsteen, verdienen in goede staat te worden gehouden en te worden beschermd (foto 71).

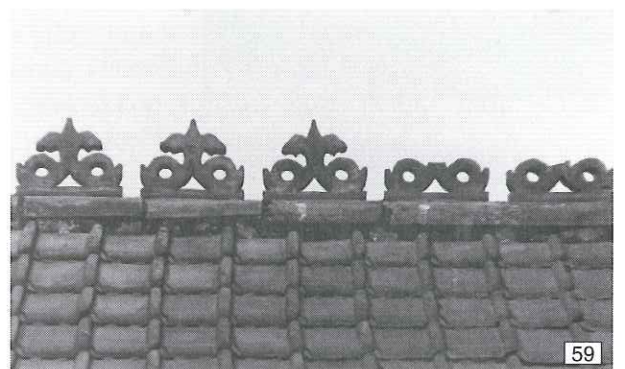
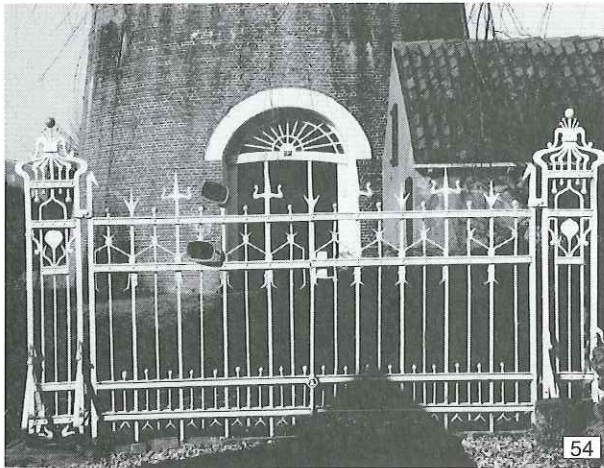
Ambachten

In het dorpsleven van vroeger nam de dorpssmid een belangrijke plaats in. Door hem werden allerlei dingen gemaakt, zoals muurankers voor de bouw van woningen, maar ook werktuigen en gereedschappen voor het werk op het land en thuis.

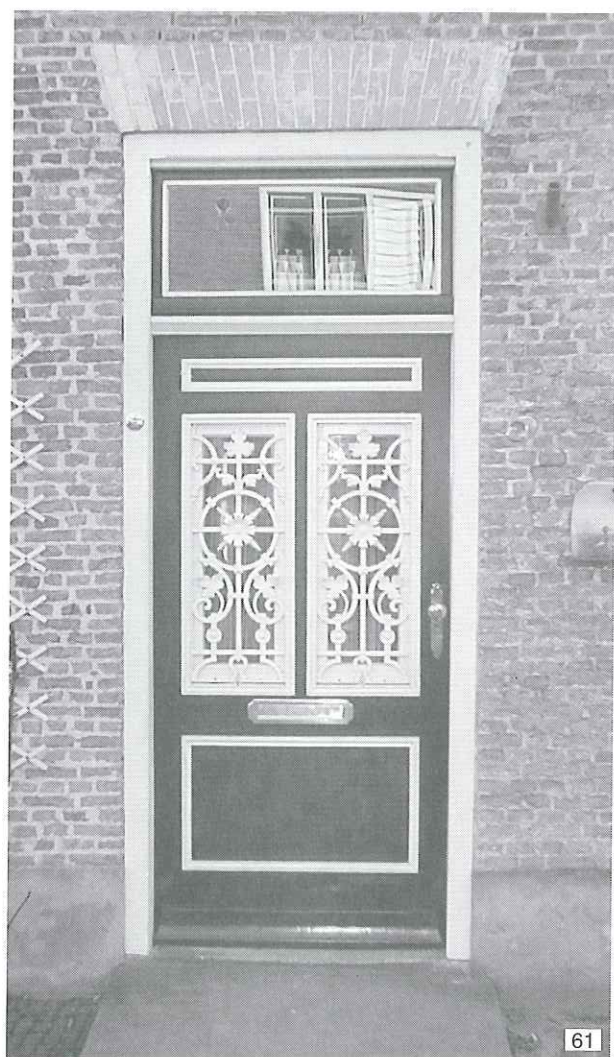
Naast deze dingen was het beslaan van hoefijzers voor paarden zijn werk. Het beslaan van die grote paarden gebeurde meestal buiten in een ruimte die daar speciaal voor gemaakt was, de travalje. Meestal was de travalje voor de smidse gebouwd. Dat is ook in Wemeldinge het geval. Hij bestaat uit twee staanders, die aan de zijkanten door middel van een ligger aan elkaar verbonden zijn, staat vrij in de ruimte en is niet overdekt, wat elders ook voor komt (foto 48).

- 48. Dorpsstraat 16, travalje, ca. 1900.
- 49. Wemeldingse Zandweg 21, deurpartij wagenhuis, ca. 1900, voorgevel.
- 50. Wilhelminastraat 1, gevelindeling kopgevel van een bedrijfsgebouw, 19^e eeuw.
- 51. Bonzijweg 15, woning met mooie ingangspartij.
- 52. Bonzijweg 15, voordeur met twee ijzeren roosters, bovenlicht met levensboom.
- 53. Bonzijweg 15, detail bovenlicht met levensboom.

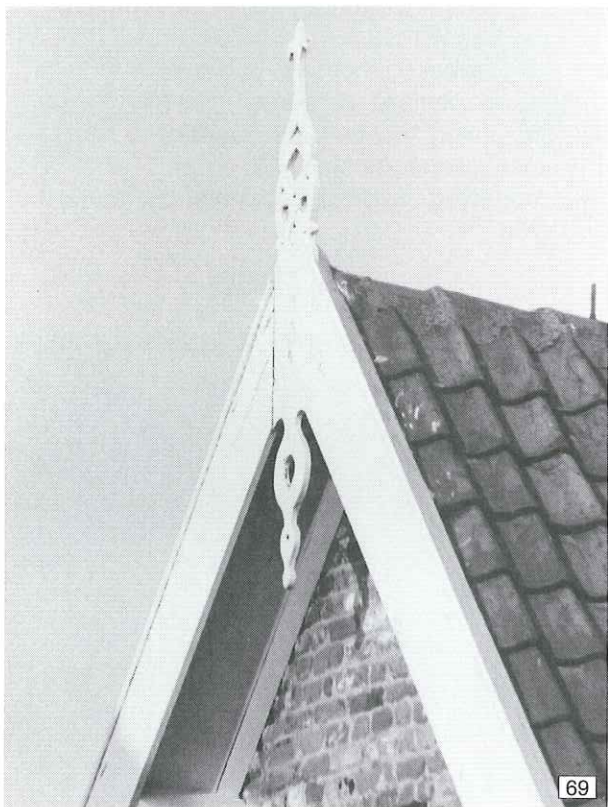
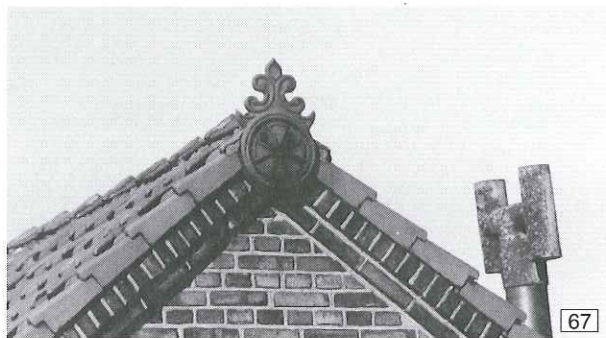
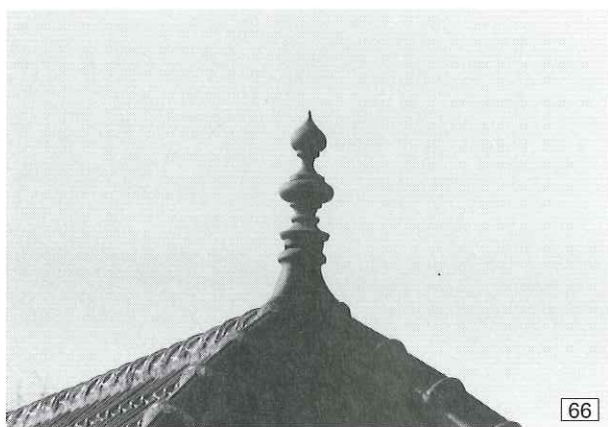
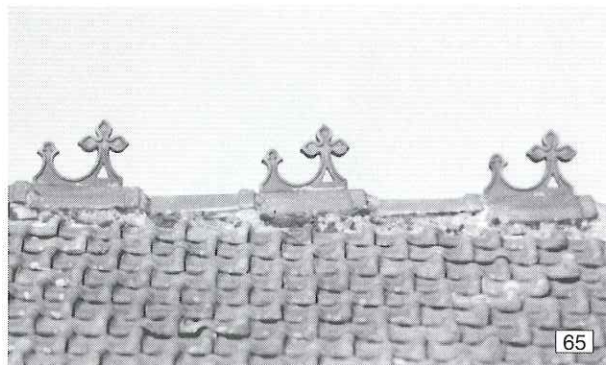

- 54. Bonzijweg 15, toegangshek bij de molen.
- 55. Noordelijke Achterweg 87, gevelversiering, muurankers.
- 56. Noordelijke Achterweg 87 detail muuranker.
- 57. Noordelijke Achterweg 66, raam en siermetselwerk topgevel.
- 58. Chezeeweg 18, nokversiering met nokpannen.
- 59. Chezeeweg 18, detail nokpan.

- 60. Dorpsstraat 5, muurankers in de voorgevel met jaartal 1759.
- 61. Dorpsstraat 5, voordeur, paneeldeur en ijzeren roosters, 19^e eeuw.
- 62. Hoogeweg 15, voordeur, paneeldeur met smeedijzeren roosters, 19^e eeuw.
- 63. Hoogeweg 18, muurankers met het jaartal 1766.

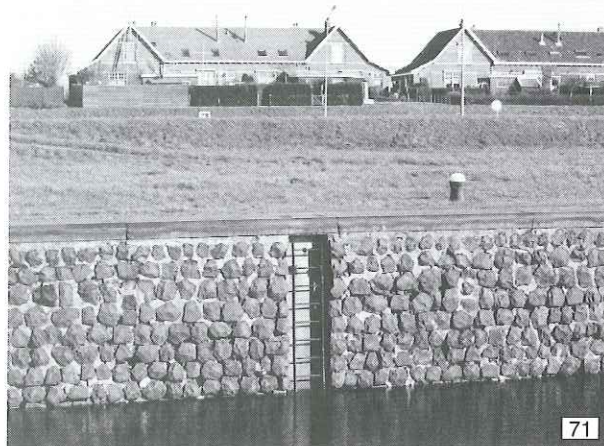

64. Hoogeweg 7, nokversiering nokpannen.
 65. Hoogeweg 7, detail nokpannen.
 66. Westelijke Kanaalweg 5, nokornament.
 67. Westelijke Kanaalweg 17, nokornament.
 68. Chezeeweg 24, makelaar woning.
 69. Chezeeweg 24, makelaar schuur.

70

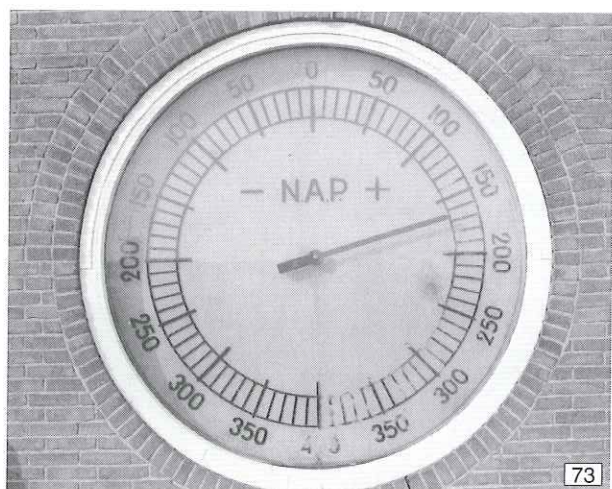

71

72

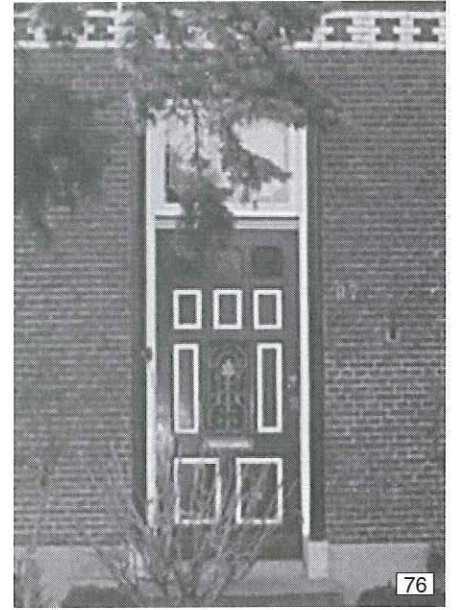
- 70. Noordelijke Achterweg 87, makelaar.
- 71. Kademuur Westsluis, basaltsteen.
- 72. Havenstation met waterpeilklok.
- 73. Detail waterpeilklok.
- 74. Schuilplaats sluisplateau.

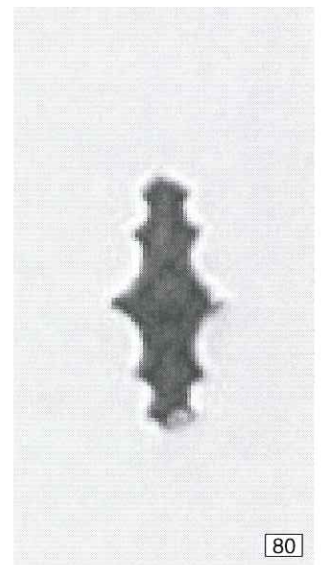
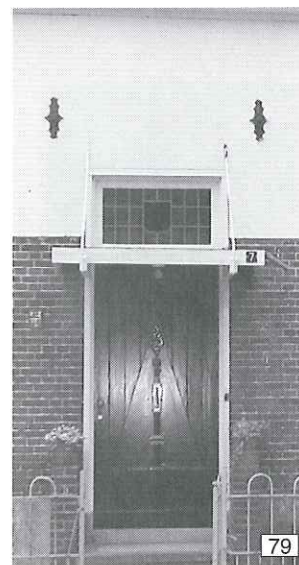
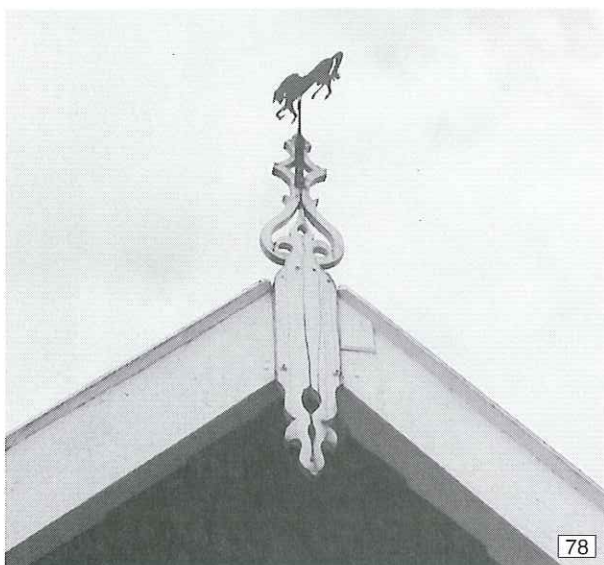
73

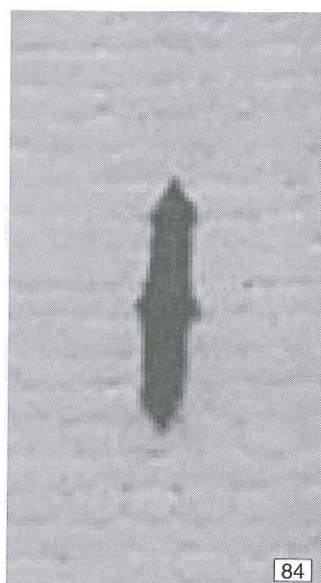

74

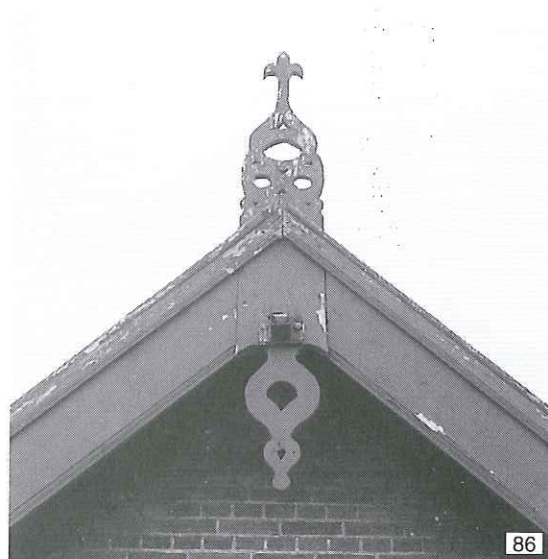

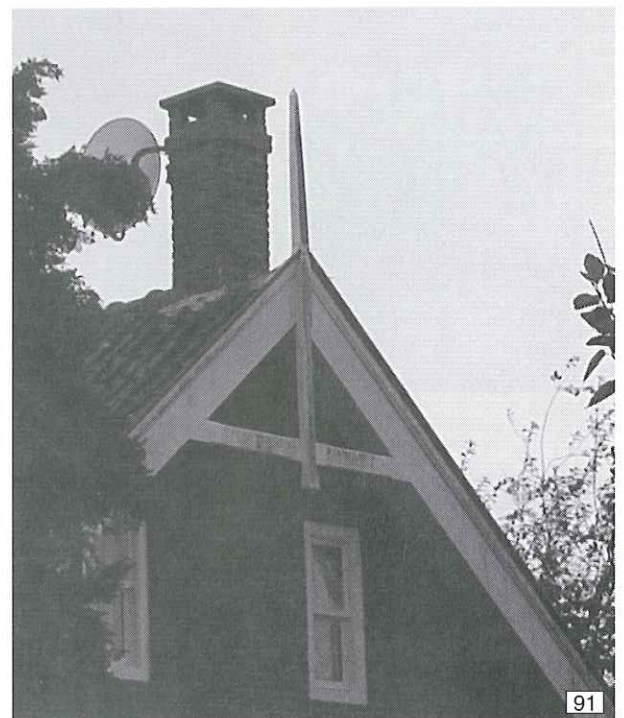
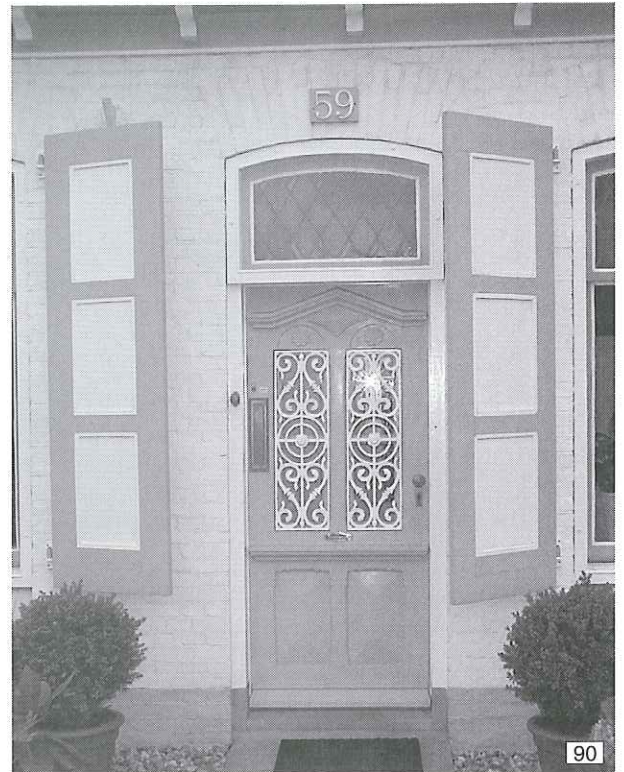
- 75. Noordelijke Achterweg 87, fraaie woning met versiering van de gevels en de dakkapel in baksteen, voordeur en makelaar.
- 76. Noordelijke Achterweg 87, detail voordeur (paneeldeur) met gietijzeren rooster.
- 77. Noordelijke Achterweg 87, dakkapel met mooie raamindeling, gevelversiering en makelaar.
- 78. Wilhelminastraat 4, makelaar.
- 79. Wilhelminastraat 7, bovenlicht met glas in loodraam waarin afgebeeld het Andreaskruis; muurankers.
- 80. Wilhelminastraat 7, detail muuranker.

- 81. Wilhelminastraat 13, muurankers; gevelversiering voorgevel in gele en rode baksteen. Gevelsteen met de tekst: "De eerste steen is gelegd door Neeltje Janna Lindenbergh, 13 november 1884".
- 82. Detail muurankers en gevelversiering.
- 83. Wilhelminastraat 21, muurankers in voor- en zijgevels.
- 84. Detail muurankers.
- 85. Wilhelminastraat 78, daklijst met geschulpte rand. Gevelversiering, in rode en gele baksteen.
- 86. Wilhelminastraat 29, makelaar.

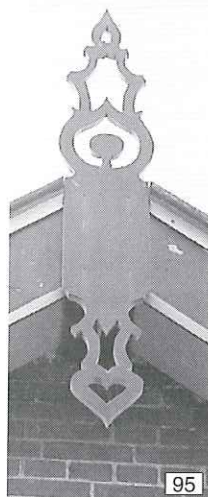
87 en 88.

Wilhelminastraat 43, cafépui, gevelversiering in cement die aan de rechterkant is weggehaald; muurankers in rozetvorm.

89. Westelijke Kanaalweg 29, natuurstenen lateien boven de kozijnen.

90. Zuidelijke Achterweg 59, paneeldeur met ijzeren roosterwerk.

91. Bonzijweg 17, makelaar.

- 92. Oranjeboomstraat 18, gevelversiering in rode en gele baksteen; deur met ijzeren roosterwerk.
- 93. Oranjeboomstraat 18, makelaar.
- 94. Oranjeboomstraat 20, gevelversiering; tegelversiering boven de ramen.
- 95. Makelaar op de schuur
- 96. Chezeeweg 16, gevelversiering, in gele en rode baksteen; deur met gietijzeren roosterwerk, bovenlicht met levensboom.
- 97. Dorpsstraat 106 met ijzeren roosterwerk.

Literatuur:

- Dekker, C. Zuid-Beveland. Assen 1971.
- Heeringen, R.M. van. "Kort verslag van het archeologisch onderzoek i.v.m. de restauratie van de Ned. Herv. Kerk te Wemeldinge", in: Hermans, D.B.M. en Kamphuis, J. De Ned. Herv. Kerk te Wemeldinge in bouwhistorisch perspectief. Delft 1989, blz. 66-68.
- Kuyper, J. Gemeente-atlas van Nederland. Deel 5. Zeeland. Leeuwarden ± 1870 (herdruk Zaltbommel 1971).
- Lepoeter, G.J. Kerk in perspectief. Kapelle 1989.
- Philipse, C. Wemeldinge, een oud dorp. Wemeldinge 1984.
- Philipse, C. en Groene, J.C. de. Wemeldinge zoals het was. Zierikzee 1972.
- Grote Historische Provincie Atlas 1:25000. Zeeland 1856-1858. Groningen 1992.
- Historische Atlas Zeeland. Landsmeer 1989.
- Jans, Jan en Everhard Gevel- en stiepeltekens in Oost-Nederland. Enschede, 1977.
- Werkgroep "Kleine Monumenten" Kleine Monumenten, het behouden waard. Heemkundige Kring "De Bevelanden", 1981.
- Verduijn den Boer, H. C. De makelaar, een klein monument. Kroniek 1995, Vereniging Stad en Lande van Schouwen-Duiveland.
- Uil, H. Zierikzeese poortjes en gevelstenen. Kroniek 1995, Vereniging Stad en Lande van Schouwen-Duiveland.
- Commissie Kleine monumenten Kleine Monumenten van Schouwen-Duiveland. Vereniging Stad en Lande Schouwen-Duiveland, Zierikzee z.j.